

נוטריקון

מסע ביבליוגרפי - גליון 27 / חנוכה תשע"ה

יה הצל יונה - פיוט לחנוכה של יהודי בבל - גרסה לא ידועה

במסורת יהודי בבל נוהגים לשיר בחנוכה את הפיוט "יה הצל יונה מחכה":

וְדַמְעָתָהּ לֶךְ מִפֶּכֶה
בְּשִׁמוֹנֵת יְמֵי חֲנֻכָּה:

וְנוֹרָא עַל כָּל נוֹרָאִים
מִיָּד צֹר כִּי בָהֶם הִכָּה:

[בְּשִׁמוֹנֵת יְמֵי חֲנֻכָּה]

וְזִמְרֹת מִפֶּז יִקְרוּת
בְּשִׁמוֹנֵת יְמֵי חֲנֻכָּה:

[בְּשִׁמוֹנֵת יְמֵי חֲנֻכָּה]

כִּי גָמַל עָלֵינוּ טוֹבוֹת
בְּדַת מִנֵּי יָם אֶרְכָּה:

[בְּשִׁמוֹנֵת יְמֵי חֲנֻכָּה]

וְצֹר לְהַרְיָגָה יְקָדֵשׁ
וּמִצִּיּוֹן יִסְעֶדֶךָ:

[בְּשִׁמוֹנֵת יְמֵי חֲנֻכָּה]

יְהִי הַצֵּל יוֹנָה מִחֲכָה
וְתִשְׁמַח בְּךָ אֱתָה מַלְכָּה

הוֹדוּ לְגָאָה עַל גָּאִים
הַצִּיל אֶת נֵין חֲשִׁמוֹנָאִים

[וְתִשְׁמַח בְּךָ אֱתָה מַלְכָּה]

וְיִשְׁרִי עִמָּךְ שִׁירֹת
בְּהַדְלִיקֶם אֶת הַנֵּרוֹת

[וְתִשְׁמַח בְּךָ אֱתָה מַלְכָּה]

דְּרָשׁוּ לְאֵלִי כָּל לִבְבוֹת
שְׁמַחוּ בָּנִים עִם הָאֲבוֹת

[וְתִשְׁמַח בְּךָ אֱתָה מַלְכָּה]

הָאֵל יְמִינוּ יַחְדָּשׁ
יִשְׁלַח עֲזָרְךָ מִקְדָּשׁ

[וְתִשְׁמַח בְּךָ אֱתָה מַלְכָּה]

את הלחן לפיוט זה, בביצועים רבים, ניתן למצוא באתר 'הזמנה לפיוט'. שם גם מובא מאמר יפה שכתב על פיוט זה המשורר בלפור חקק, הפותח את מאמרו כך:

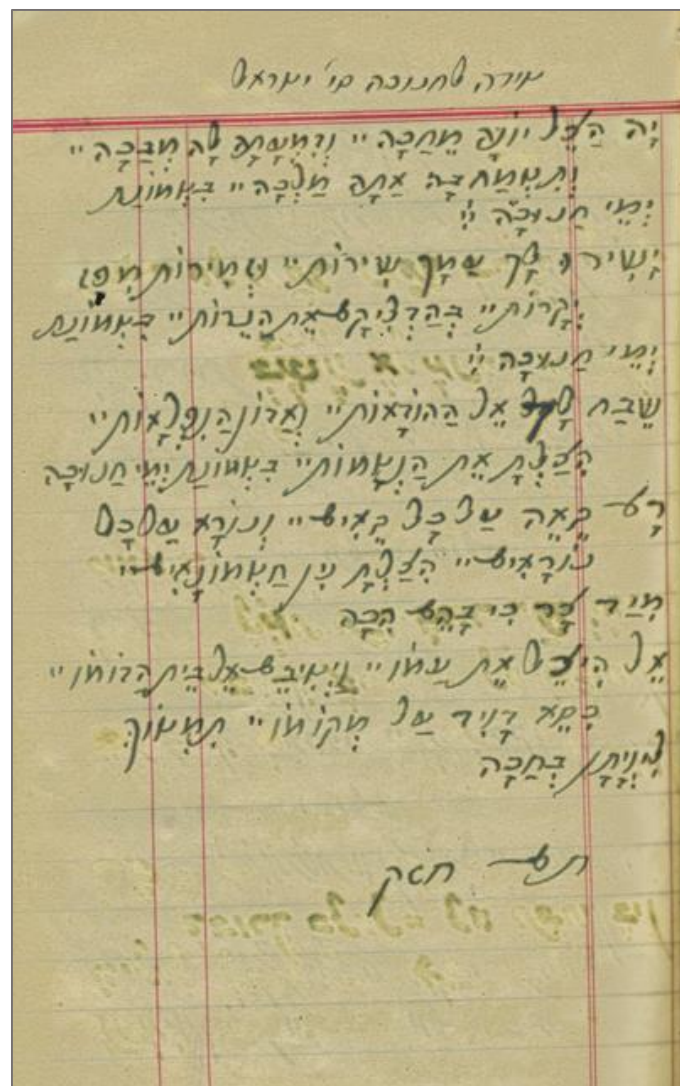
¹ בחלק מהמקורות: דרשוהו בכל לבבות.

"את הפיוט 'יָהּ הַצֵּל יוֹנָה מִחֶכָה' אני זוכר בקולו של אבא זכרוננו לברכה, ואליו מתלווים תמיד הזיכרונות על דמעת היונה שהעיקה על סבא ועל כיסופיו. כשהגיע חג החנוכה בבית הספר 'אליאנס לבנים' בירושלים שרו כולם ברחוב 'כל ישראל חברים', את הפיוט 'מעוז צור ישועתי'. אבל לי היה סוד משפחתי: ידעתי שקיים פיוט במשפחה שלי שאף מורה בבית הספר לא מכיר. כשהמורה לאה וינקלר שאלה אותנו, היה ברור לכול שיש לשאלה שלה רק תשובה אחת: 'מעוז צור ישועתי'. ואז הצבעתי ואמרתי שיש עוד פיוט שאבי שר בבית - 'יָהּ הַצֵּל יוֹנָה מִחֶכָה'. 'זה פיוט לשבועות', היא אמרה, 'אין פיוט אחר לחנוכה, רק מעוז צור'. 'אבל אבא שלי שר את הפיוט הזה לחנוכה', התעקשתי. 'זה בעיקר פיוט לשבועות', לא הרפתה. ובכל זאת הייתה גאווה נסתרת בתוכי שיש לי פיוט פרטי, פיוט משפחתי שלא כולם יודעים אותו...

בכל המקורות שבהם נדפס שיר זה, נכתב כי שם מחברו הוא "יהודה", וזאת על פי האקרוסטיכון - האותיות שבראשי השורות, בהן נוהג המחבר בדרך כלל לרמוז את שמו. לא ידועים פרטים נוספים על אותו יהודה².

והנה, בכתב-יד שהגיע מאזור פרס-איראן (ונכתב כנראה בראשית המאה העשרים) מצאתי גרסה אחרת ולא-מוכרת של הפיוט. לא זו בלבד שרוב בתי השיר שונים לבלי היכר, אלא אף שמו של מחבר הפיוט שנרמז באקרוסטיכון שונה. שמו הוא: 'ישראל', וכפי שנכתב בכותרת שבראש העמוד: "שירה לחנוכה סי' [מן] ישראל".

² מעניין לציין, כי הרב מאזוז, במבוא לסידורו 'איש מצליח', מהדורה רביעית, בני ברק תשס"ו, מייחס שיר זה בפשטות לרבי יהודה הלוי.

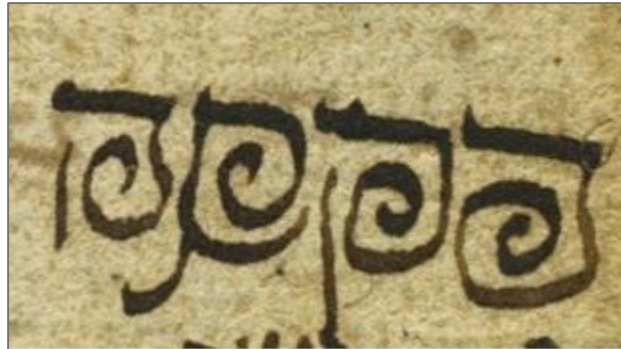

זֶה הַצֵּל יוֹנָה מִחֶכֶה וְדָמְעָתָהּ לָהּ מִבֶּכָה
 וְתִשְׁמַח בָּהּ אֶתֶּה מֶלֶכָה בְּשִׁמוֹנֶת יָמֵי חֲנֻכָּה
 וְשִׁירוֹ לָךְ עִמָּךְ שִׁירֹת וְזִמְרֹת מִפֹּז יְקָרוֹת
 בְּהַדְלִיקָם אֶת הַנֵּרוֹת בְּשִׁמוֹנֶת יָמֵי חֲנֻכָּה
 שָׁבַח לֹאֵל הַהוֹדָאוֹת וְאֶדוֹן הַנִּפְלְאוֹת
 הַצֵּלֶת אֶת הַנִּשְׁמוֹת בְּשִׁמוֹנֶת יָמֵי חֲנֻכָּה
 רָם גָּאֵה עַל כָּל גָּאִים וְנוֹרָא עַל כָּל נוֹרָאִים
 הַצֵּלֶת גֵּינִי חֲשִׁמוֹנָאִים מִיד צָר כִּי בָּהֶם הִכָּה
 אֵל הַצִּיל אֶת עַמּוֹ וַיִּשְׁיֵבם אֶל בֵּית הַדּוֹמוֹ
 כֶּסֶּא דָּוִד עַל מְקוֹמוֹ תִּמְשֹׁךְ לְוִיָּתָן בְּחֶכֶה

עיטורים בכתב-יד ממרוקו

מה כתוב כאן?

ובכן,

בכתב-יד של פיוטים ובקשות ממרוקו (המאה ה-19 בערך), שנמצא כעת ב"קדם - בית מכירות", עיטר הסופר את הכותרות "בקשה" [או "פיוט"], כפי שניתן לראות כאן:

בתמונה שבה פתחתי נכתבה המילה "בקשה" בכתובה מסולסלת, המזכירה את העיטורים בראשי הכתובות ממרוקו, עליהם כתבתי בגליון הקודם.

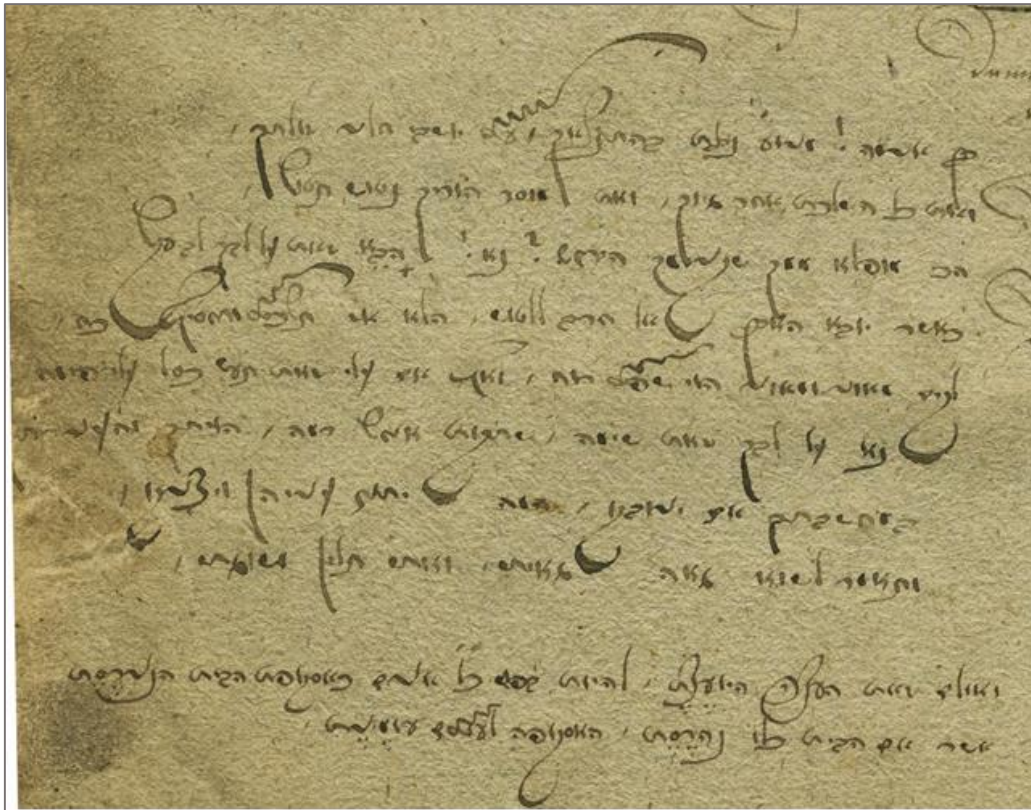

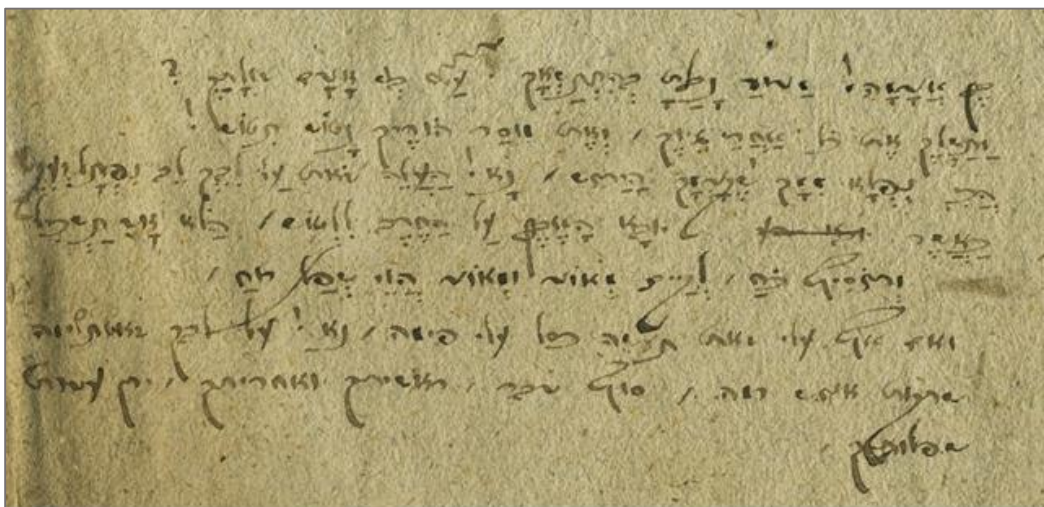
אמר רבי יהושע בן לוי: כל השמנים יפים לדיו, ושמן זית מן המובחר (שבת כג, א).
 שמן מתיחס אל החכמה ומאור השכל. תכלית מציאות הדיו בעולם, היא לא לכתוב עמו חקקי
 און, לא דברי נבלה ודעות רעות, המחשיכים אורו של עולם, כי אם להאיר את העולם בכל
 חכמה ומדע, מועיל לשוב הרוחני וישוב המדיני יחד. ע"כ כל השמנים יפים לדיו, יורה ג"כ
 שראוי להעלות על הספר בדיו כל דבר חפץ של חכמת בינה, ושראוי שהדיו יפיץ שמן החכמה
 בעולם. אמנם תכלית כל התכונות היא בשביל החכמה האלהית, אורה של תורה שהיא
 המובחרת שבשמנים, שמן זית מן המובחר.
 (רבי אברהם יצחק הכהן קוק, עין איה, מסכת שבת, עמ' 71).

"בן אדמה" - מליצה נאה בכריכת ספר

בדפי כריכה של ספר עתיק מצאתי מליצה יפה (שאיני יודע מקורה), בכתובה אשכנזית מסולסלת. המליצה נכתבה שם בשתי גרסאות (האחת מנוקדת בחלקה):

בן אדמה! מדוע נבלת בהתנשאך על יושבי חלד זולתך? ואת כל השלכת, אחר גיך, ואת מוסר הוריק נטוש תטוש, הכי מופלא ממך שקדמך היתוש? נא! הבא זאת על לבך לב עקש, כאשר יובא האבן אל חרב לטוש, הלא אז תשכיל ותוסיף כח, לקיים מאד ומאוד הוי שפל רוח, ואף אם עלי זאת תעש כסל עלי פימה, נא על לבך שימה, שתקות אנוש רמה, הויתך והעידותיך?], במחשבתך אם ידובקו, המה יתנו עדיהן ויצדקו, ותאמר לשוא גאה גאיתי, ואתי תלין משוגתי, ואולם זאת העצה היועצת, להיות בפני כל אדם כאסקופת הבית הנדרסת, אשר אם הבית כלו נהרסת, האסקופה לעולם עומדת.

בן אדמה! מדוע נבלת בהתנשאך על בני אדם זולתך? ותשלך את כל, אחרי גיך,
ואת מוסר הוריק נטוש תטוש, הכי נפלא ממך שקדמך היתוש? נא! העלה זאת על
לבך לב נפתל ועקש, כאשר יובא האבן על החרב ללטוש, הלא אז תשכיל ותוסיף
כח, לקיים מאד ומאוד הוי שפל רוח, ואף אם עלי זאת תעשה כסל עלי פימה, נא
על לבך שימה, שתקות אנוש רמה סוף דבר, ראשיתך ואחריתך, יתן עדות שפלותך.

הוספות "הרחמן" בברכת המזון - ברכות למנהיגי הקהילה באמסטרדם - 1844

בסוף ברכת המזון נוהגים להוסיף בקשות שונות המתחילות במילה "הרחמן" (ראו: טור, אורח חיים, סימן קפט). כידוע, בסעודת ברית מילה נוהגים להוסיף על כך בקשות נוספות מסוג זה, על הרך הנימול והוריו.

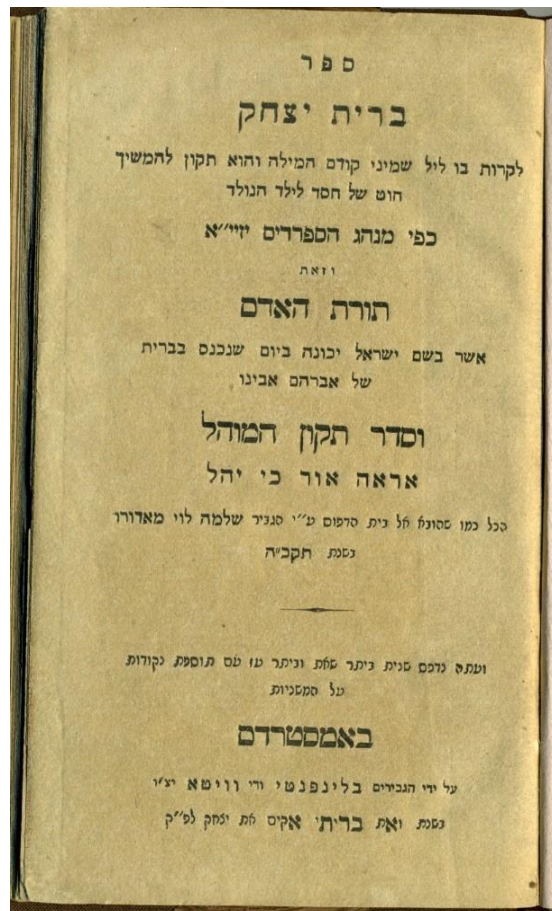
ספר 'ברית יצחק', שבו ה"תיקון" שנאמר בליל הברית, נדפס במהדורות רבות. על פי רוב הוא כולל גם את דיני ונוסח טקס ברית המילה, כולל ברכת המזון.

במהדורה של ספר זה שנדפסה באמסטרדם בשנת תר"ד (1844), מצאתי נוסח מורחב במיוחד של בקשות "הרחמן", עם אזכורים של דמויות שונות בקהילה.

האישים שזכו לברכה מיוחדת הם:

"דיני קהלתנו", "בעלי התריסים", "פרנסי זקני קהלתנו", "חזני ומשרתי קהלתנו", "פרנסי בית מדרשנו עץ חיים ושאר מנהיגי חברות הקדושות", "מוהלי דורנו", "החתן המשלים והמתחיל את תורתנו", "הרופא המובהק היושב בכאן" ו"המליץ הטוב והסניגור במשפט העיר הזאת".

ס פ ר

ברית יצחק

לקרות בו ליל שמיני קודם המילה והוא תקון לחמשיך
חוט של חסר לילד הנולד

כפי מנהג הספרדים יו"א

וזאת

תורת האדם

אשר בשם ישראל יכונה ביום שנכנס בבית
של אברהם אבינו

וסדר תקון המוחל

אראה אור כי יהל

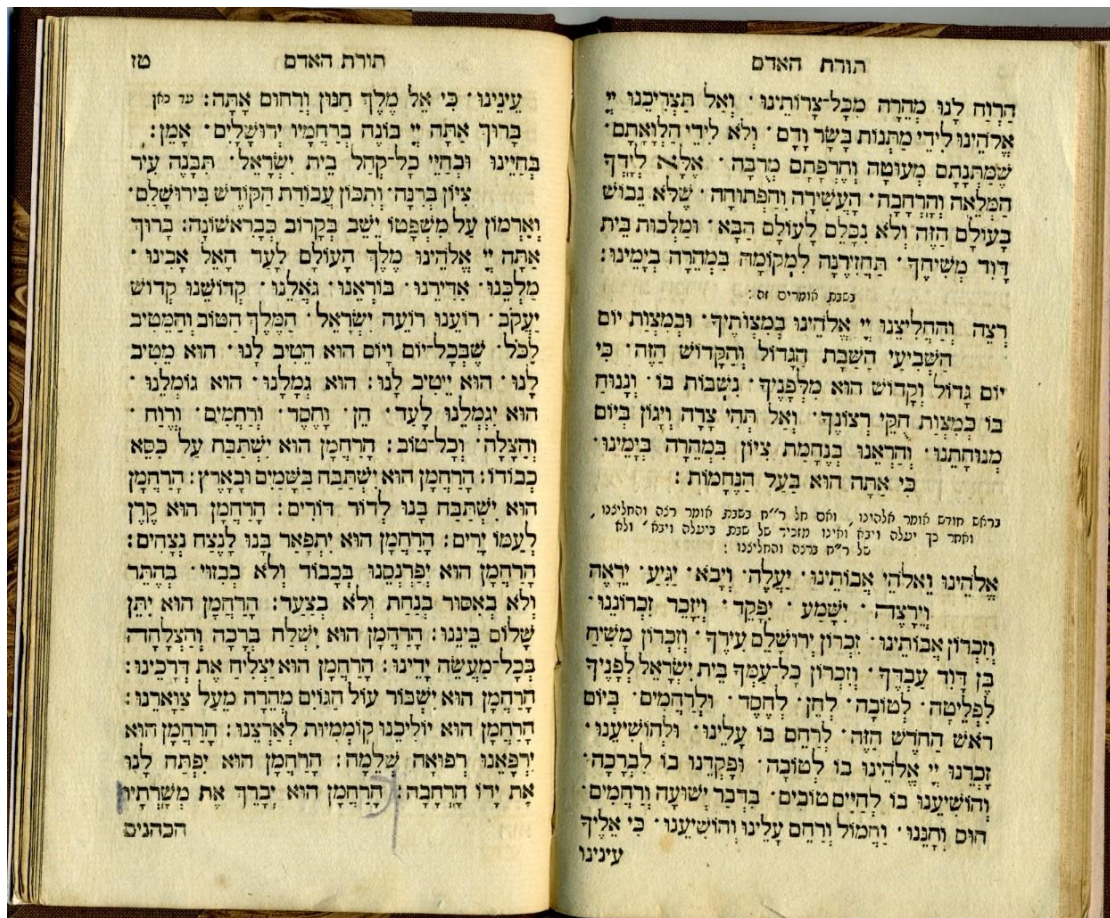
הכל כמו שהוצא אל בית הדפוס ע"י סגני שלמה לוי מאדור
בשנת תקפ"ה

ועתה נדעם שנית ביתר שאת וביתר עז טעם תוספת נקודות
על המסמיות

באמסטרדם

על ידי הנכד בלינפנטי ורי וריטא יצ"ו

בשנת ואת ברית אקיס חת יצחק לפ"ק

תורת האדם

היה לנו מהרה מכל צדונו: ואל תצדיקנו יי
ארהינו ליד מתנות בשר ודם: ולא ליד הלוואתם
שמתנות מעוטה והרפתם מרבה: אלא ליד
המלאה והרחבה: העשירה והפתורה: שלא נבויש
בעולם הזה ולא נכלם לעולם הבא: ומלכות בית
דוד משיח: תחזיקנה למקומה במהרה בימינו:

בשנת תוספת זא

רצה והחליצנו יי אלהינו במצותיך: ובמצות יום
השביעי השבת הגדול והקדוש הזה: כי
יום גדול וקדוש הוא מלפניך: נשבות בו: וננוח
בו במצות חקי רצונך: ואל תהי צרה ויגון ביום
מנוחתנו: והראנו בנחמת ציון במהרה בימינו:
כי אתה הוא בעל הנחמות:

נראה חודש חסד חסדנו: ואם חל ר"ח בשנת חסד חסדנו: וחסדנו
וחסד כד יעלה ויבא: ויבא חסדנו: ויבא חסדנו: ויבא חסדנו:

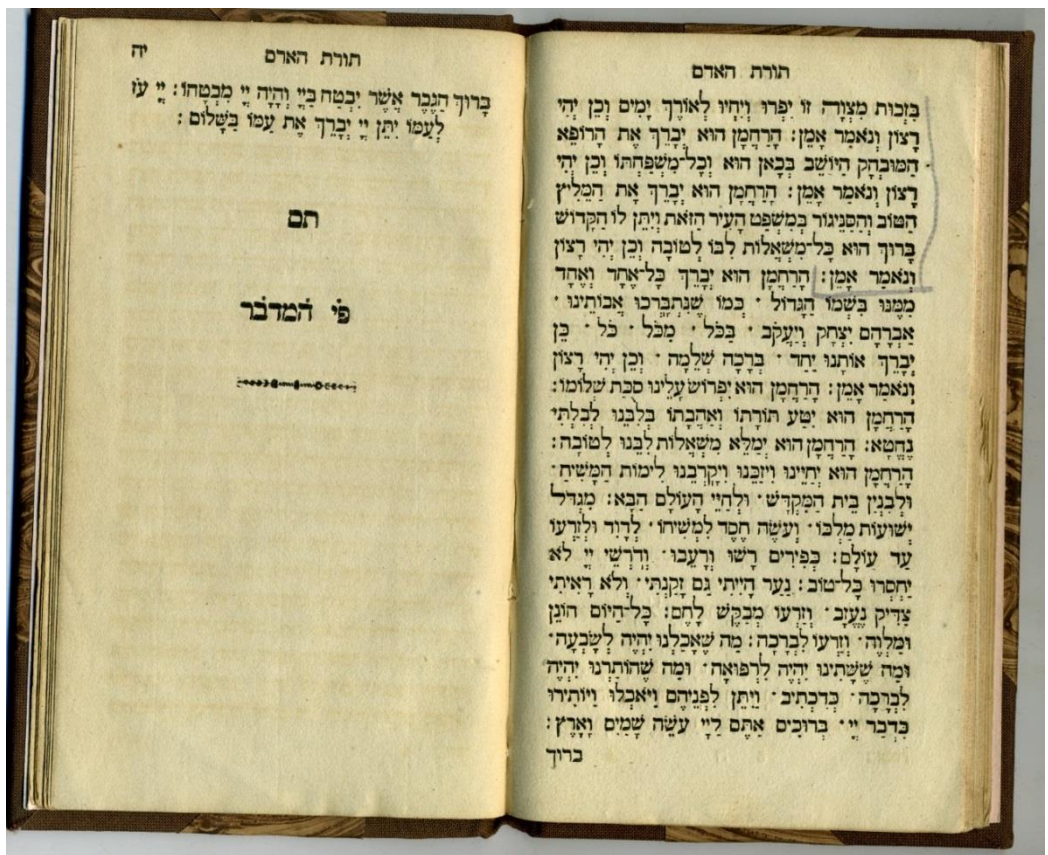
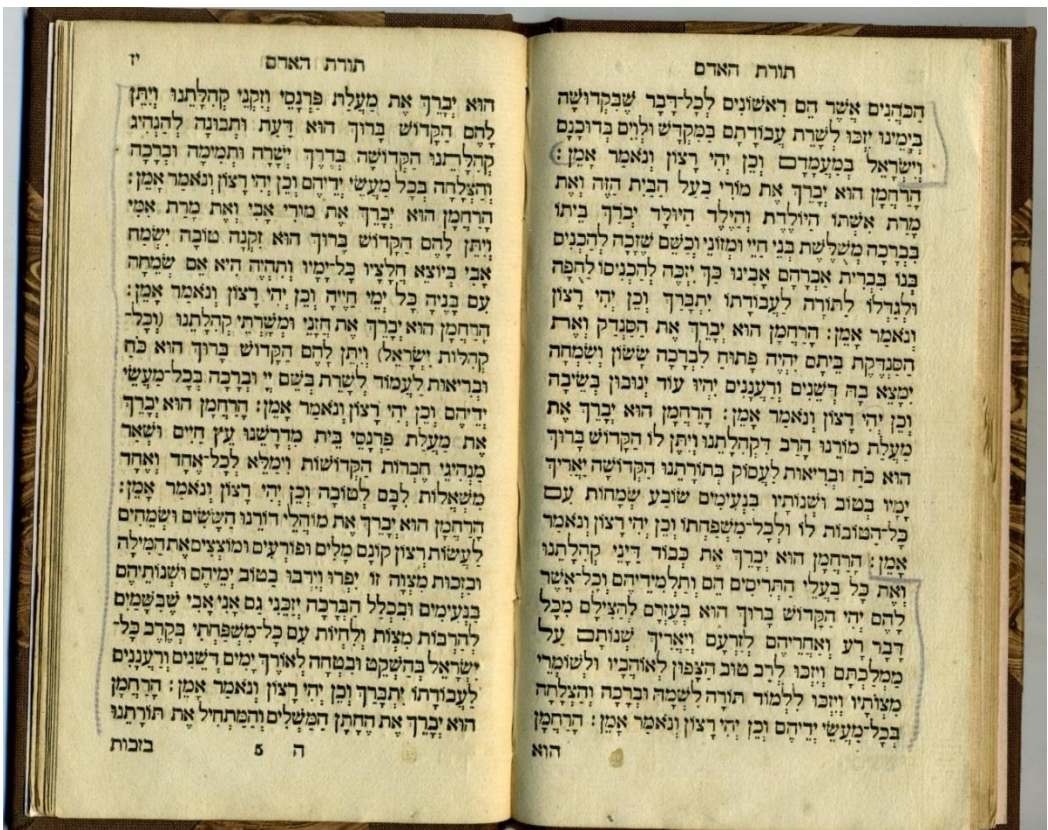
אלהינו ואלהי אבותינו: יעלה ויבא: יגיע: וראה
וירצה: ישמע: יפקד: ויזכר: וברוננו:
וזכרון אבותינו: וזכרון ירושלם עירך: וזכרון משיח
בן דוד עבדך: וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך
לפליטה: לטובה: לחן: לחסד: ולרחמים: ביום
ראש החדש הזה: לרחם בו עלינו: ולהושיענו:
זכרנו יי אלהינו בו לטובה: ופקדנו בו לברכה:
והושיענו בו לחיים טובים: בדרך ישועה ורחמים:
היום וחסדנו: וחמול ורחם עלינו והושיענו: כי אליך
עינינו

תורת האדם

טז

עינינו: כי אל מלך חנון ורחום אתה: עד מתי
ברוך אתה יי בונה ברחמינו ירושלם: אמן:
בחינו ובחיי כל קהל בית ישראל: תבנה עיר
ציון ברכה: ותכון עבודת הקודש בירושלם:
וארמונו על משפטו יושב בקרוב בבראשונה: ברוך
אתה יי אלהינו מלך העולם לעד האל אבינו:
מלכנו: אדירנו: בוראנו: גאלנו: קדושנו קדוש
יעקב: רוענו רועה ישראל: המלך הטוב והמטיב
לכל שבכל יום ויום הוא הטוב לנו: הוא מטיב
לנו: הוא יטיב לנו: הוא גמלנו: הוא גומלנו:
הוא גמלנו לעד: חן: וחסד: ורחמים: ורחו:
והצלה: וכל טוב: תרחמן הוא ישתבח על כסא
כבודו: תרחמן הוא ישתבח בשמים ובארץ: תרחמן
הוא ישתבח בנו לדוד: דודים: תרחמן הוא קרן
לעמו ידים: תרחמן הוא יתפאר בנו לנצח נצחים:
תרחמן הוא יפרנסנו בכבוד ולא בכזיון: בהתר
ולא באסור בנחת ולא בצער: תרחמן הוא יתן
שלום בינו: תרחמן הוא ישלח ברכה והצלה:
בכל מעשה ידיו: תרחמן הוא יצליח את דרכינו:
תרחמן הוא ישבור עול הגוים מהרה מעל צוארנו:
תרחמן הוא יוליכנו קוממויות לארצנו: תרחמן הוא
ירפאנו רפואה שלמה: תרחמן הוא יפתח לנו
את ידו הרחבה: תרחמן הוא יברך את משרתיו:
הכהנים

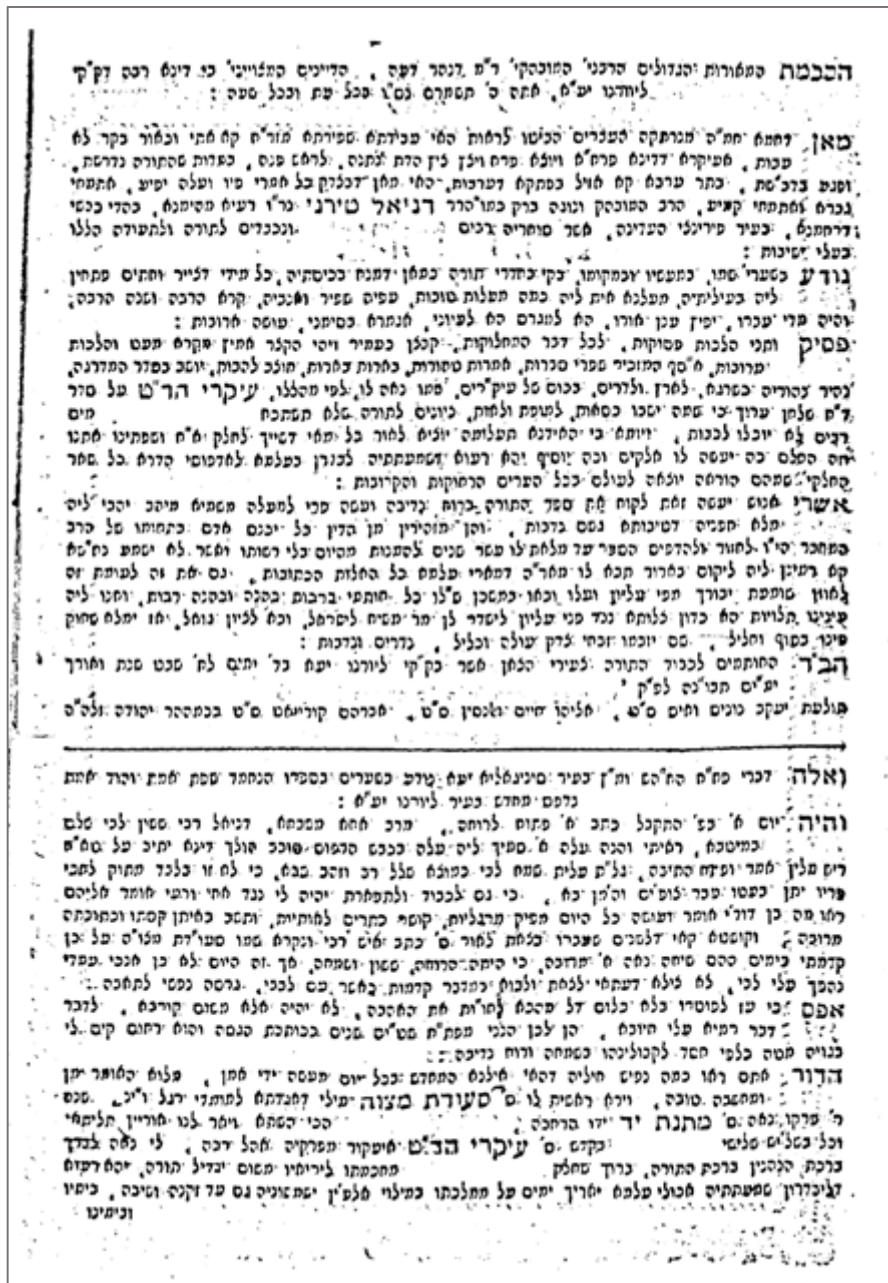

הסכמות "נעלמות" על עיקרי הד"ט

בגליון הקודם כתבתי על העריכה שעשו מדפיסי סדילקוב לספר עיקרי הד"ט של ר' דניאל טירני. כעת אוסיף עוד בעניין זה.

בראש המהדורה הראשונה מופיעות שתי הסכמות. האחת, חתומה ע"י רבני ליוורנו - ר' יעקב נוניס ואיס, ר' אליהו חיים ואלנסין ור' אברהם קורייאט, והשניה חתומה ע"י ר' מתתיה נסים טירני - רבה של סינגאליה (איטליה).

במהדורת סדילקוב הובא רק נוסח ההסכמה הראשונה, וכפי שהמו"לים מודיעים בראש העמוד - הם מציגים את ההסכמות בקצרה "מחמת הוצאות הדפוס", אך למרבה ההפתעה נוספו כאן שמות של רבנים רבים שאינם מופיעים כלל במהדורה הראשונה. הלא הם:

"הרבנים המובהקים יושבי על מדין פה עיר המהוללה וויניצאה" - ר' אברהם פאציפיקו, ר' אברהם מינץ, ר' אברהם יונה; רבני אנקונה: ר' רפאל ישעיה אזולאי, ר' מרדכי רפאל שמשון צמח וויטרבו, ר' אליה חי נחמו ור' יעקב שמשון שבתי סינגאליה; ור' יצחק רפאל פינצי מפדובה.

איורי רבנים ודיוקן משה מונטיפיורי - מודבקים על ספרו של רב ליטאי שגלה לאמריקה
לאחרונה גיליתי איור לא-מוכר (לי לפחות) של הגאון הנודע ר' חיים ברלין - בנו של הנצי"ב מוולוז'ין,
רב ואב"ד במוסקבה ובירושלים, הנה הוא לפניכם:

איור זה הודבק בתוך ספר בשם "ברית מלח", על הלכות מליחה, מאת רב ליטאי-אמריקאי בשם ר'
שבתי רוזנברג, מעבר לשער הספר השני, באחד העותקים שנסרקו באתר HebrewBooks.
אני משער שהדבר נעשה ע"י ילד או נער, וכפי שניתן לראות בתמונות הבאות, הוא גם "עיטר" את
שערי הספר בדיוקנאות השר הנערץ משה מונטיפיורי:

ספר ברית מלח

מבאר ומבשר כל הדינים והעניינים השייכים להלכות דם ומליחה כללותיהם ופרטותיהם מלוקט מכל הפוסקים הראשונים והאחרונים. מסודר בסדר יפה ובלשון צה ונקי. להקל על המעיין למצוא כל דין ודין הנצרך לו בשעתו ובזמנו.

ועל המלך חננה מנחם לו פירות נעים ואלו נחמד אשר בשם

תקריב מלח

כתב, מבאר ומפרט מקור ושנים כל דין ודין על פי הברכה הפוסקים האחרונים משנה מחדת וזאת ברוח הדין שם ועל שם המסות החשובים דינים אשר ינקי וקמלי לחדש דינים חדשים ויקים בפלפול וסברא על פי הברכה רוב הפוסקים, וכלם ברעיון צה וישר כסוב פנים ודעת, מנחה בשלש עשרה נפה לחסיד לפני המעיין בשפה ברוח ובנעימה, חלטה פסקה ברוחק יעניקה בלא שום שקלי ושרי, כל דין ודין וזמנא בסדר נכון על מקומו בשלום.

כל אלה יחד יד בהם עשרה בעל הענין בעקבות וציון רב, בעד צור אלה ידעו ויבטחו.

שבתו בדרך הצורך דובער וציל ראזענבערג חפיק ברוקלין ילא יצית, פה

אריעות הברית אסוריא.

חזענתק וזוכנס לאינטרנט

www.hebrewbooks.org

על דרך השו"ס

ווילנא

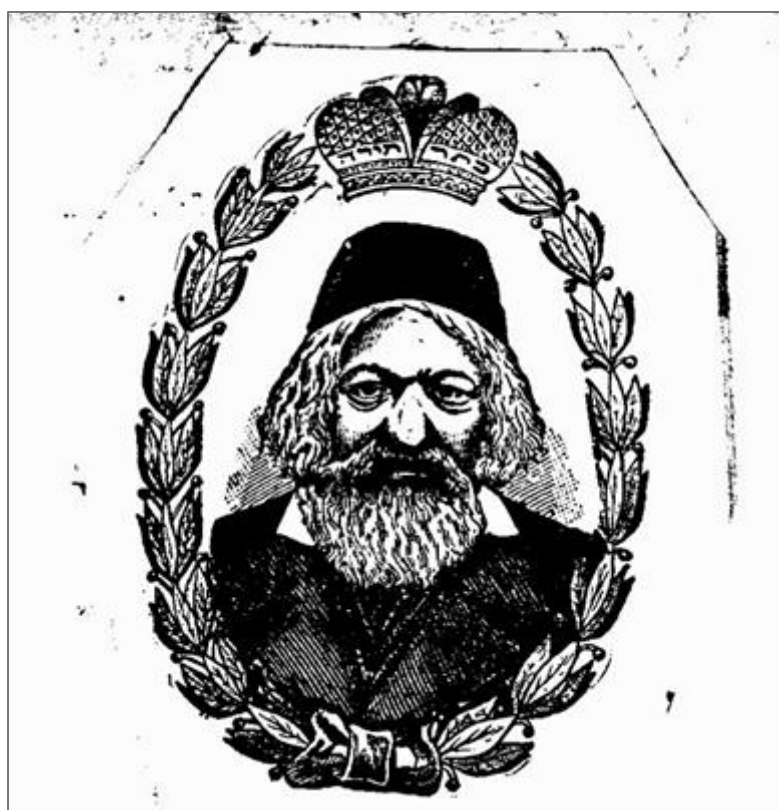
בדפים האלמנה והאחים ראם

תרס"ז

בראש "התנצלות המחבר" (שמופיעה לאחר ההסכמות) מצאתי איור נוסף שהדביק הנער - דיוקנו של הגאון ר' יצחק אלחנן ספקטור:

התנצלות המחבר

אתם אוהבי ד' שונאי רע, זאת אבקש מכם להודיע, שאל יחדשתי שם אחד מכם אשר יצא בשם זה, כי כונתי הי' בכל ההסכמות הרבות האלה חלילה לקנות לי שם בין הנדולים ברבוי השמות והתוארים אשר כולם יעריצו ויקדישו את שמי, לא אחי. חלילה וחלילה לי מרשע לרדוף אתר כבוד המדומה אשר מהיעב' הי' הוא בעיני המיד, באשר הוא באמת עין פלילי בעיני, ועברכם הי' ירא את ד' מנעוריו, אך ורק מטעם אשר אך מקטני ומראי הוראה אנכי, וכבר הוזהרנו מחול אל תאמין בעצמך, ובאשר הרעיש על זה בקול רעש גדול הנאמן הנורא בעל חם בחלק הימ' ס' מא' מבלי להדגים שום ספר בלא הסכמות אפי' ספר יצן נושן, ע"ש טעמו וניסוקו, וכן מוצאתי ראיתי בספר זכר יהוסף להנאמן הנחול ד' יוסף זכרי' ששערין ראב"ד דעיר שאו"ל בהקדמתו שם, שהבוא שם מה שכתב לו דוחנו הנאמן הנחול ד' מידכ' נמצא ראב"ד דעיר ראוינאי שכתב לו שלפי דעתי היא תקנה קדומה אשר נפרצה מים שרבו גדולי תורה וגדולי תורה, וכל אחד וחיד ואין שני לו, לכן לא כרתי מעצת חכמים הנדולים ועש' תי' הטוב והישר בעיני אלהים ואדם מבלי להרחיב עין בנפשי לקחת לי המשרה הגדולה הזאת לבוא להדגים ספרי זה אשר הוא להלכה בלא דורמנא המלכא מאן מלכי רבנן והיינו רשות והסכמות מרבני גאון הדור שיתנו תעודתם עליו שלא נכשלת חלילה בדבר הלכה, והי' הוא הודיע ועי' אשר האמת והצדק שוכן במטרתו.

אפתח שמה לדרוש באכסניא של תורה, לבא בשור וקול תורה להורות להלל ולברך את עיר מטרתו עיר הגדולה והמקדושה ברוקלין אשר זה בשיש עשרת שנים אשר אנכי על משמרתו עומד לעבור בה עבודת הקודש עבודת הרבנות עיר גדולה לאלהים, מלאה חכמים ומפרים יראי ד' אוהבי עושים צדקה והסד בכל עת, אשר מאז שמו עלי משרת הרבנות להיות לרם לרב ונורה, להורות להם את הדרך ולכו בה נחנו בי כבוד גדול וראנו תמיד לשובתי, ויסרו יסור נוסד בעדי להיות לי מקור נאמן למצא לכסף מוצא לפרנסתי ולכלכלתי ע"כ כל בים כבוד כוח ולא בעצמות, ודי הטוב וישים תמיד עין השמחתו עליהם לסיבה ויברכם באושר ועשר בני היו ומווני חיים ארוכים ומונא חייהם ובכל אשר יפנו יצליחו ועלמם יראו בחייהם, וכיחיד ברכה כפולה ומכופלת ליחודי כפולה אוהבי הנאמנים אשר הי' לי למנן ומחסה מיום הבירו אחי ותמיד עמדו ליסין צדק ודישו תמיד טובתי והצלחתי ד' עליהם ופיע בשפע ברכה והצלחה בחיי אריכי ומווני רוחא וסיעתא דמיא בכל אשר יפנו ויכלו ישיהם ויענותיהם בנעימים ויוכו בכל טוב כנפשמם ונפש המברכם בלב ונפש הפצה, יודים

המחבר.

בתחתית השער הראשון אף מצאתי הדבקה של פיסות נייר עם שם פרטי ושם משפחה וכתובת מגורים:

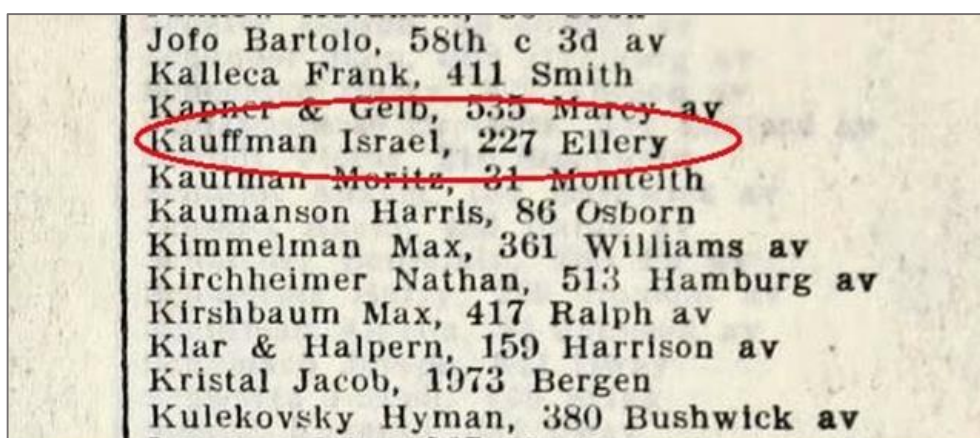
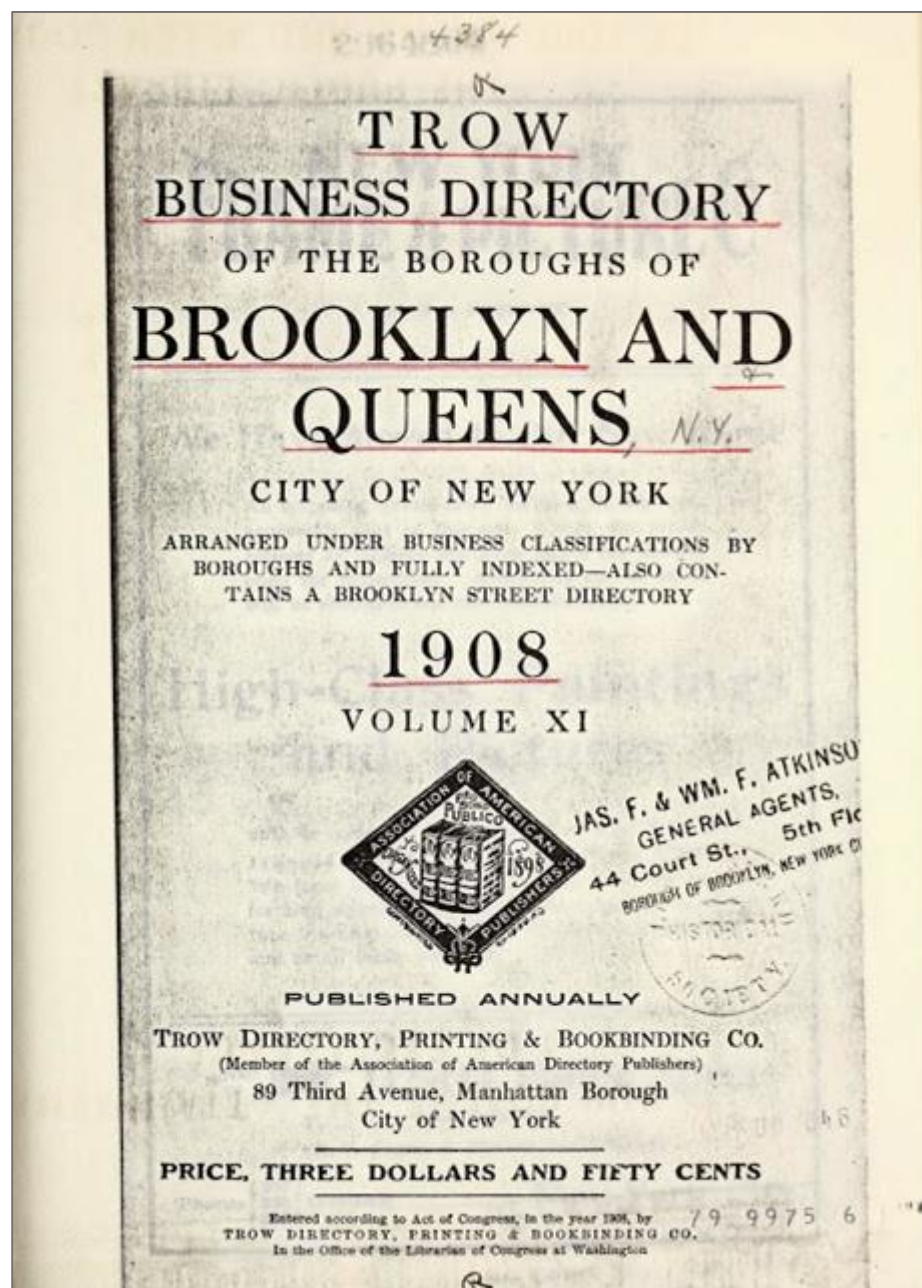
Israel Kauffman

227 Ellery St.

Brooklyn N.Y.

ידידי המוכשר רוני אליאך, חיפש ומצא את שמו של ישראל קאופמן הנ"ל, באותה הכתובת, במדריך הטלפונים של ניו יורק משנת 1908. הנה:

ומאחר ושמו מופיע בספר טלפונים סביר להניח שהיה ראש משפחה, והנער ש"עיטר" את הספר
בהדבקתיו, היה בנו.

כעת, כמה מילים על מחבר הספר - ר' שבתי רוזנברג. כפי שניתן לקרוא בהסכמות ובהקדמתו, מדובר ברב ליטאי שגלה לאמריקה בשל דוחק הפרנסה. הוא כיהן כרב בברוקלין, אך את ספרו זה שלח להדפסה בוויילנא, בשנת תרס"ז (1907) - אז כבר מלאו שש עשרה שנים לפעילותו כרב באמריקה.

בסוף הספר, צירף המחבר שני שירים מפרי עטו, בהם מתאר את דוחקו בליטא, את תקוותו הגדולה שבאמריקה העשירה והמופלאה ימצא מנוחה ונחלה, ואת תוחלתו הנכזבת וחלומו המתנפץ אל סלעי המציאות המרה.

מִקְרֵי עֵתוֹת שְׁנֵי הַמַּחְבֵּר, בְּרַעֲיוֹנוֹת יָפִים וְקִצְרִים יָדָבָר.

הַקִּנְיָן אֲנִי שֶׁלֹּא אֶךְ רִשָּׁה
לֵאמֹר אֵין בּוֹ דַּעַת וְמוֹסֵף.

בְּאַרְצֵן לִיטָא הַמְּאַפְלִיָּה, עָרֵשׁ עַלְוִמִּי,

בְּדִאגָה וְרָגֵז כְּלִיתִי שְׁחֵרוֹת יָמִי;

שְׁמִיךְתִּי בְּיָדִים תְּרוֹצוֹת עַל פְּעָלִי,

אֶךְ מְאוּמָה לֹא נִשְׁאַתִּי מִכָּל עֲמָלִי.

עַל תַּלְמִי שְׂדֵי הַתּוֹרָה וְהַיִּרְאָה עֲתוּתִי וְרַעְתִּי,

פִּלְפְּלִיתִי בְּהִבְטָחָה, וּבְנִמְרָא הִרְבִּיתִי דַּעְתִּי,

לְהוֹיֹת מִסְתַּחֲרֵי הָאָרֶץ וּכְנַעְנִיָּה עֲצָמִי עֲמִלְתִּי

אֶךְ מִסְכָּל עֲבוֹדַת הָרִים תַּבְּבוּדָה רַבּוֹת סִבֵּלְתִי:

מִסְתַּחֲרֵי הָאָרֶץ וּכְנַעְנִיָּה אֶךְ הִרְבּוּ יְנוּנִי

וּמַעֲבוֹדַת הָרִים הִקְשָׁה אֶךְ נִחַר גְּרוּנִי.

דִּרְשָׁתִּי וְחִפְשָׁתִּי עַד הַמָּקוֹם שְׂדֵי הָיִתָּה מְנַעַת,

עַד שְׁמָאֵר הִקְשָׁה לִי תַפְרֵק בְּתוֹלָה נִשְׁאֵתִי,

כִּי כָל אֱלֹה לֹא עָמְדוּ לִי אֶךְ בְּלָחֶם לְהַשְׁבִּיעֵנִי

אֶךְ כִּי בְשִׁמְחַת בְּנוּתִי, מְשׁוּשׁ כְּלוּלִיתִי הֵן לְשִׁמְחָנִי:

וְאִרְא בְּגִלְגָּל וְהֵנָּה אֶךְ יִסֹּב אֲחֻרְנִית

הַהֲעֵלְתָה אֶךְ נֶאֱמַרְתָּה תַלְדִּי לָהּ קִדְרָנִית,

הַמַּחְסוֹר כְּאִישׁ מִגֵּן יִקְרַב בְּרִגְלָיִם רַצוֹת

וּמְנוּעֵל פָּנָיו יֵאָחֵז בְּשִׁרְיִי אֶךְ פְּלִצוֹת.

שיר

ומה לעשות לביתי? מזמתי נתקו!
 תשיה נדחה, עצה ותקנה רחמי,
 דרכי פסה אפל ודלאה—צר המעברה
 איך להעבירה. הו, בינתי נסתרה!
 ופתאום מבין הערפל חשבת העננים
 רעיון אחד בכנפיו, כנף רננים,
 נגע בי ויעירני ויפח בי רוח חיים
 ולהוריד לחם פתח לפני דלתי שמים...
 נשמת שדי מרחם רוח אפינו,
 תשים בפתות חכמה, דעת תאלפנו;
 היא מעוררת הדפן לעשות גדולות,
 לסחור אל ארץ רבה ולעבור גבולות;
 היא מחללת הדמיון בשלל רקמות,
 היא יוצרת ארצות ברוכות מפל השמים:
 אשר זקב וסגולות ברומן נפוצות
 ואבני קדש תשתפכנה בראש כל חוצות,
 אף שמה לחיות עירי לא תעזבה,
 כי מודע לו ימצא, כמו נגיד יקרבהו;
 גואלים רבי אוצרות קצינים נדיבים
 ומידם קרנים להאציל על כל אליהם קרבים.
 ומי זה יסאן לשמות מנחל עדנים,
 אשר נופת המופנה שפתי נאמנים?
 הן לב אסיר תקנה פתוח לגעימות
 אף בחסוף עליו מעט צרי תנחומות—
 לתנחומות באלה אנכי נפשי נשאתי,
 האמנתי: ברחוק מביתי פן קרבה ישועתי,
 אעזבה את ביתי אתרחק מילדי ורעייתי,
 לעבור ארחות ימים, בארץ אפערקא לשום מעונתי;
 האמנתי—כי בארץ מרכולת שפעת עמים,
 גבירים בארבה, קצינים כחול ימים
 וקרבות המובה פן רבו אוכליה,
 ופה אף אמנות התורה מעשרת בעליה;
 האמנתי—כי הגבירים האלה תאדירם,
 אשר בשמי תחללה כבוכים מזהירים,
 יאצילו מהונם וכספם גם עלי העני
 חיים של טובה ותחללה אראה גם אני...
 אהה, אל תעירוני מהחלום אשר באהבה שגיתי,

אל תעירוני מתיוון לילה אשר בהקיץ חזיתי...

במעט נסו הצללים עד שהיום יפוח

ואתם יחד כל הלומותי נשא הרוח .

מי יתן לי אבר פינה אעופה ואשכונה במקומי שם נולדתי ,

כי טוב מזב הית לי אז בגופי ונפשי מעתה במקומות נודדתי .

ואל אל היושב בשמים ,

אשפוך לבי פנים

ערב ובוקר וצהרים :

הרם קולך קוני חוצב להבות ,

הפה בפנור וירעשו הלבבות ,

ירעשו יתרדו גם בנים גם אבות ,

יעזבו חננו מעשים רעים ותועבות ,

מקול פנורך ימס יול גם לב אבן ,

ישמע יקח מוסר ידע גם יבן ,

יבין מה אהבת אדם מהאדם דורשת :

לאהב, להציל כל אשר אך בשם אדם יבנה

להוציא מוצפני הרשעה עניים דורסת ...

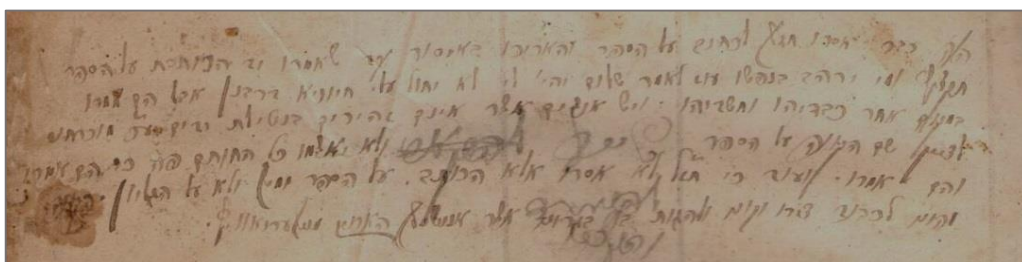
זאת תורת האדם, לזאת יקרא אמונה !

וחותם יד כל אדם בו - רישומי בעלות נוספים

ללקט "רישומי הבעלות" שהבאתי בעבר ב'נוטריקון', אוסיף הפעם שנים נוספים:

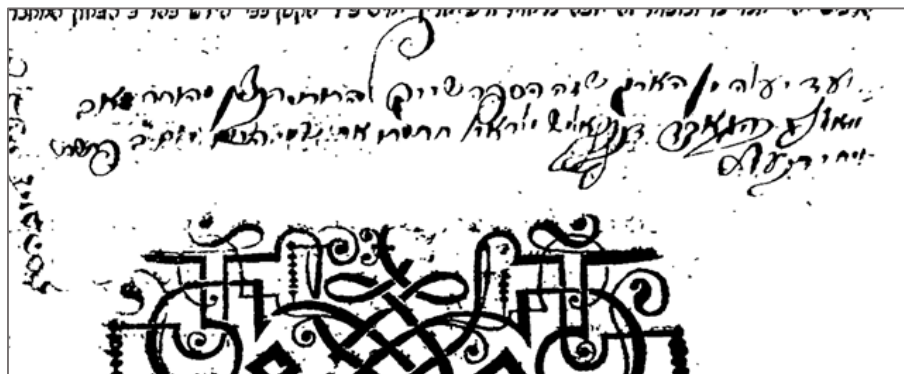
את הראשון, מצאתי בספר 'בני יששכר', לבוב תר"כ:

הנה כבר אסרו חז"ל לכתוב על הספר והאריכו באיסור עד שאמרו יד הכותבת על הספר תקצץ, ומי ירהב בנפשו עוד לאמר שלום יהי לי, לא יחול עלי חיוויא דרבנן, אבל הם אמרו במקום אחר כבדיהו וחשדיהו, ויש אנשים אשר אינם זהירים בנטילת ידים, ע"כ [על כן] מוכרחים לציין שם הקונה על הספר, ולא יאשמו כל החותם פה, כי הם אמרו והם אמרו, ועוד כי חז"ל לא אסרו אלא הכותב על הספר – [?] ולא על הגליון, הקונה מהונו לכבוד צורו וקונו, להגות בו בגרונו, אשר אנשיל הארוויץ מטשערנאוויץ.

כפי הנראה, החותם הוא: ר' ישעיה אשר (אנשיל) הארוויץ (מייזלס) מטשערנאוויץ, בנו של הרב יצחק שמשון הורוויץ מייזלס (אב"ד טשערנאוויץ ולפני כן זאלקווא), גיסו ושותפו של המדפיס משה יהודה ליב הלוי הארוויץ. שני הגיסים הדפיסו ביחד כארבעים ספרים קטנים במחצית השניה של שנות החמשים של המאה ה"ט, ביניהם כמה ספרי חסידות, ספרי האלשיך הקדוש, סליחות ועוד. (תודה ליעקב מאיר).

והנה רישום נוסף, עם מליצה על הפסוק בפרשת בראשית "ואד יעלה מן הארץ", שנרשם על ספר ברכת שמואל, לר' שמואל קוידאנובר, בטופס 'אוצר החכמה':

ועד יעלה מן הארץ שזה הספר שייד להתורני הקצין מהור"ר זאב וואלף בהגאב"ד דק"ק קאליש, ולראי' [ה] חתמתי את שמי היום יום ב' פרשת ויחי תקע'ו [?].

הסכמות לספר 'מאור עינים' של המגיד מצ'רנוביל

המגיד רבי מנחם נחום מצ'רנוביל, תלמיד הבעש"ט ותלמיד תלמידו - המגיד ממזריטש ומאבות החסידות, נפטר לפי המסורת בי"א חשון תקנ"ח. ספרו המפורסם הוא הספר 'מאור עינים', מספרי החסידות הראשונים המביאים מתורת הבעש"ט ותלמידו המגיד. החסידים מספרים כי רק לאחר שהפצירו בו התלמידים הסכים להדפיס את דברי תורתו, אך בשעת עריכת הספר ציווה רבי מנחם נחום על תלמידיו לשרוף דפים רבים מן הספר, והשאיר רק את הדברים שהיו בבחינת "שכינה מדברת מתוך גרונו".

הספר הוכן להדפסה עוד בחייו של המגיד מצ'רנוביל, בדפוס החדש (והמפורסם לימים) שהוקם אז בסלאוויטא ע"י האדמו"ר רבי משה שפירא (בנו של רבי פנחס מקוריץ), אך נשלם בדפוס רק לאחר פטירתו. בראש הספר באו הסכמות גדולי החסידות באותם ימים: רבי לוי יצחק מברדיטשוב, רבי זושא מאניפולי ורבי יעקב שמשון משפיטובקה (שהיה אז בדרכו לארץ ישראל), והסכמות נוספות. בהקדמה לספר וכן בשתי ההסכמות הראשונות (של רבי יעקב שמשון משפיטובקה ורבי אריה ליב מוואלטשיסק) מוזכר רבי מנחם נחום בברכת המתים (זצ"ל), אך מעניין שבהסכמות רבי לוי יצחק מברדיטשוב ורבי זושא מאניפולי, נראה כי המחבר היה עדיין בחיים בשעה שנכתבו: מלבד זאת שלא נכתב אחר שמו זצ"ל, גם מלשון הדברים נראה שההסכמות נכתבו עוד בחייו.

רבי לוי יצחק מכנה את רבי מנחם נחום "השיש": "הרב הגדול החסיד המפורסם השיש איש אלקי מה' מנחם נחום מק"ק טשארנאביל שיפוצו מעיינות חכמתו בחוץ תרונה...", וכך גם רבי זושא: "העיר את לבו הטהור של כבוד הרב החסיד המפורסם... השיש איש אלקי מהו' מנחם נחום מטשארנאביל...".

אלא ששתי ההסכמות האלה נכתבו באותו יום: כ"ג חשוון תקנ"ח. האם יש בכך בכדי לערער על תאריך פטירתו המפורסם של רבי מנחם נחום, או שמא לא ידעו הכותבים שהוא כבר נפטר? ואולי ההסכמות נכתבו קודם לכן, והתאריך נוסף בהמשך?

דרך אגב, רבי זושא חותם בתאריך: "א' כ"ג לחודש מרחשון לסדר ולפרט והנה פרח מטה אהרן לפ"ק". ההדגשות במקור והאותיות המודגשות יוצרות בגימטריה את התאריך תקנ"ח, אך לא ברור כאן משהו: מקובל שכאשר כותבים 'לסדר', מביאים פסוק מן הפרשה של אותו שבוע, וא"כ פלא הוא, מדוע בחר רבי זושא בפסוק זה שהוא מפרשת קורח, הרי פרשה זו אינה נקראת אף פעם בחודש חשוון?

אמנם, הדבר ידוע ועל כך נוהגים לומר החסידים כי רבי זושא חזה כאן ברוח הקודש שבעוד שנים רבות אחד מצאצאיו של בעל 'מאור עינים', הלא הוא האדמו"ר רבי אהרן מבעלז, יתמנה לאדמו"ר באותו תאריך שבה נכתבה ההסכמה, בכ"ג חשוון (בשנת תרפ"ז 1926), ועל כן רמז את הדברים בפסוק "פרח מטה אהרן".

ובכל זאת, הייתי רוצה לדעת "פשט" בדבר...